

30 maart 2022

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

Van leenstelsel naar beursstelsel: ook duiten in de zakken van onze kant

1 Inleiding

Het leenstelsel schrijdt naar z'n einde. Het financieel ondersteunen van alle studenten gaat weer een aanvang nemen in 2023. De contouren ervan zijn al behoorlijk zichtbaar. Maar er moet nog wel groen licht komen van het parlement voor de concrete inhoud. Dat kan van alles betekenen, maar het lijkt erop dat er niet veel aanpassingen gaan plaatsvinden rond het OCW-voorstel, om allerlei redenen. De financiële consequenties laten ook veel politieke handen gebonden zijn, dat is onderhand wel duidelijk.

In de media zijn we volledig bedolven over allerlei informatie als het gaat om meningen, voorstellen, analyses, scenario's en schetsen van de onrechtvaardigheid van de aanpak die er was, is en mogelijk nog wel zal komen. Studentenorganisaties, medezeggenschapsraden, lokale studentenpartijen en allerlei vooruitgeschoven posten van belangenbehartigers grepen de kansen die de media en talkshows boden om de oude en nieuwe stelsels van alle kanten te belichten. Vooral de wijze waarop er sprake moet zijn van een vorm van schadeloosstelling heeft veel losgemaakt, onder de noemer van 'hoe doen we recht aan het onrecht dat de pechgeneratie is aangedaan'. Die 'pechcorrectie' van 'de OverheidsLeerwegenWacht' kan natuurlijk alleen maar van toepassing zijn op het aandeel van het leenstelsel in het kader van de algehele en sterk uitvergroete catastrofe voor jongeren en allerlei ook reeds wat oudere generaties. Want huizenprijzen, inflatie, geen stageplekken, corona, aanpassingen op de arbeidsmarkt, dat zijn zaken die ons allemaal raken, in meer of mindere mate, en ook buiten het formele onderwijs de sporen keihard nalaten.

In dit nummer doen we dit allemaal niet stilletjes over. Er zal over niet al te lange tijd wel iemand zijn die hierop kan en wil afstuderen dan wel gaat promoveren. Dan zal blijken wat er allemaal aan oorzaak en gevolg kan worden gezien. Wat er wel in deze nieuwsbrief is te vinden is het maar gewoon een aantal aspecten doornemen. Het zijn wat zaken die ons hebben getriggerd in de afgelopen weken. Zie het als een informatieve bijdrage aan de gesprekken bij de koffiemachine want dat mag allemaal weer, ongemaskerd en in alle vrijheid. Het veel belangrijkere onderwerp van elke dag is natuurlijk de bruutheid waarmee al een aantal weken een humanitaire aanslag op een volk wordt uitgevoerd. Maar toch gaat ook hier het leven door, voor de generaties die recht hebben op een vormgeving van de routes naar een goede toekomst. Vandaar.

2 Wendingen in de benadering

Het was mogelijk wat subtiel en onderhuids te voelen en te merken, maar in de afgelopen weken sloop er toch een soort realiteitszin in de discussies en de benadering van de omzetting van het leenstelsel in het weer gaan werken met een basisbeurs.

Dat lijkt ten eerste te maken te hebben met het feit dat zowel in het Journaal en vervolgens in de serieuze kranten voor het eerst nadrukkelijk melding werd gemaakt van de situatie dat iemand die wel studeert, een flink aantal jaren daarmee bezig is en dus veel gebruik maakt van de basisbeurs en aanvullende mogelijkheden, alles gewoon moet terugbetalen als het diploma niet wordt binnengehaald. Het is en blijft dus een 'prestatiebeurs'.

Het gehele bedrag wordt in zo'n geval alsnog omgezet van een 'gift' naar een 'lening', met alle regels die ook nu gelden voor het terugbetalen ervan. Iemand die het heeft over het hebben van een torenhoge schuld op basis van het leenstelsel (en dus niet vanwege het beroep doen op andere geld uitlenende bronnen) zal toch zeer waarschijnlijk een paar jaren meer dan de nomi-

nale lengtes van de studies in het hoger onderwijs hebben doorgebracht. Het niet afronden van een studie zal derhalve ook in het stelsel met de basisbeurs blijven leiden tot forse schulden, als studenten niet goed gaan calculeren.

Een tweede signaal is dat er nu ook a.s. studenten zijn die aangeven dat het betalen van het wettelijk collegegeld wel een fikse kostenpost oplevert, maar dat volgens het profijtbeginsel elke student flink wordt gesponsord door de maatschappij. Dat betekent niet dat het gehele stelsel op alle fronten sociaal en rechtvaardig is, maar wel dat een jongere zich dient te realiseren dat studeren vraagt om een 'spinnenweb' aan kosten en het vervolgens moeten proberen om zo slim mogelijk te bezien hoe daarin niet verstrikt te raken.

Daarbij spelen ook de uitgaven een rol, al zijn die moeilijk in te schatten voor iemand die er niet echt ervaring mee heeft en ook niet weet hoe lang de status van student nodig is om met succes een opleiding af te ronden en tegelijkertijd een bijpassend leven vorm te geven – dus met het invullen van de 'studententijd'.

Het betekent dat er nu vooral wordt gekeken hoe de ondersteuning van studenten kan plaatsvinden, binnen een maatschappij en economie die nog veel voor de kiezen gaat krijgen. Men heeft het dus over een pechgeneratie, maar veel jongeren zien ook dat hun grootouders met de AOW en de vaak beperkte pensioenen er in de afgelopen jaren, meer dan een decennium lang, ook niet echt op vooruit zijn gegaan. Ze moeten ook 'de rekeningen' gaan betalen voor wat er nu is gebeurd. Dat is eveneens 'pech' te noemen, zeg maar. Het is daarmee zonder meer een complex geheel aan het worden. Solidariteit bij het kunnen uittrekken van extra budgetten is nodig, hoe pijnlijk de keuzes ook zullen zijn.

3 Helft betalen eerste jaar in het hoger onderwijs

We hebben het al een paar keren genoemd in onze nieuwsbrieven: het halveren van het wettelijk collegegeld voor het eerste inschrijvingsjaar als maatregel om de instroom te stimuleren (en bij de lerarenopleidingen zelfs voor de eerste twee jaren). Overigens is die halvering ook nog een keer extra in het afgelopen studiejaar gebeurd vanwege de pandemie, maar dat was een eenmalige actie. Die ruim 500 euro moet dus vanaf het komende studiejaar wel weer worden opgehoest – en daarna eveneens als de basisbeurs er weer is.

Maar het halveren van het wettelijk collegegeld was voorzien voor een bepaalde periode, dus op basis van een experiment. Zoiets moet worden gemonitord, om vervolgens als overheid een besluit te kunnen nemen over het permanent maken van de maatregel en het compenseren van de gedaalde inkomsten voor de instellingen.

Als het wettelijk collegegeld weer de volle 100% moet zijn, dient de student ruim 1100 euro meer af te tikken. Om dat even in een interessante context te plaatsen: Dat is vrijwel gelijk aan 12 maanden basisbeurs voor thuiswonende studenten. Daarmee zou die groep er eigenlijk een jaar lang niets mee opschieten. Er zijn natuurlijk ook nog andere regelingen en aanvullende beurzen op veel jongeren van toepassing maar het gaat vooral om het beeld dat meteen op het netvlies komt te staan.

Hoe zit het met die halvering en het eventueel daarmee doorgaan? Dat is nog niet duidelijk. Er is onderzoek gedaan naar de effecten van de maatregel en daaruit blijkt dat die er niet echt zijn. A.s. studenten laten zich kennelijk niet verleiden om te gaan studeren met een eenmalig voordeel van 1100 euro. Overigens zegt de VH nu wel dat het omgekeerde het geval is nl. dat geld een rol speelt bij het uitstellen van de start van een studie met een jaar – ondanks het simpele feit dat een tussenjaar in welke vorm dan ook simpelweg eveneens geld kost, mede op de wat langere termijn (korter op de arbeidsmarkt bijvoorbeeld).

Hier een stukje uit de brief die onlangs naar de TK is gestuurd en waarover de Commissie Onderwijs zich mag gaan buigen:

Den Haag, 20 januari 2021

Hierbij stuur ik u het antwoord op de vraag van de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over mijn brief van 12 november 2021 inzake het rapport «Evaluatie Wet verlaagd wettelijk collegegeld: 'Kunt u bevestigen dat de Wet verlaagd wettelijk collegegeld in de uitvoering

niet het effect heeft gehad dat de regering met deze wet voor ogen had, namelijk de instrooming van een hoger aantal studenten in de lerarenopleidingen en het voorkomen van uitvallers en switchers uit deze opleidingen?’

Berenschot concludeert dat de invoering van de Wet «verlaagd wettelijk collegegeld» tot dusver niet aantoonbaar heeft bijgedragen aan instroom in het hoger onderwijs en de lerarenopleidingen, en dat het percentage uitvallers en switchers tot dusver niet beïnvloed lijkt te zijn door de invoering van de wet. Berenschot constateert ook dat twee procent van de bevraagde eerstejaars aangeeft dat de verlaging van het collegegeld een rol speelde bij de keuze om een lerarenopleiding te gaan volgen.

Het kabinet beraadt zich hoe om te gaan met deze conclusies.

De verlaging van het wettelijk collegegeld voor de eerste twee jaar van een lerarenopleiding is een onderdeel van een geheel pakket aan maatregelen ter bestrijding van het lerarentekort. De instroom en het studiesucces op de lerarenopleidingen zullen ook de komende jaren blijvend aandacht krijgen

Er moet dus nog een besluit worden genomen, eigenlijk in samenhang met alle andere plannen en maatregelen. Zoals gezegd, ruim 1100 euro is toch evenveel als een jaar basisbeurs voor iemand die thuiswonend is als student.

4 Beleggen en verliezen

Iets dat niet zal veranderen is dat er studenten zullen zijn die maximaal blijven lenen, vanwege de lage rente die (nog) wordt gehanteerd. Er zijn jongeren die geloven in het beleggen in digitale munten en andere financiële systemen met als gedachte dat ‘geld vooral geld maakt’. Het idee is daarbij dat na afloop van de studie er zoveel winst is gemaakt dat de lening in een klap valt af te lossen en de rest een mooie start kan garanderen – zoals het beginnen met een eigen bedrijfje.

Maar wat als die geldbron snel opdroogt en er toch een forse schuld resteert? Hoe moet het dan verder, ook met het op eigen benen gaan staan? Het lijkt erop dat de overheid goed moet gaan kijken naar de vaak jeugdige overmoed als het gaat om het kunnen inschatten wat de consequenties van dit handelen op de langere termijn is.

Bij de schulden die in de afgelopen jaren zijn gemaakt, en ook vaak hardop zijn gecommuniceerd, zitten best wel dit soort componenten, dus budgetten die niet direct zijn gebruikt voor de studie en wat daarmee te maken heeft. Een nader onderzoek naar dit gedrag en de wijze waarop alles heeft uitgepakt, kan mogelijk inzicht geven in het kunnen bewaken van onbezonnen uitgaven en dito investeringen.

5 Ad doen en pensioen

Nu de basisbeurs terugkeert is het misschien toch ook wel interessant voor jongeren – en de adviseurs in hun omgeving - om eens te gaan nadenken over hun pensioen. Geen sexy onderwerp, praten over geld dat voor iemand van 17 zo’n 50 jaren – een halve eeuw! – in de schoot der toekomst ligt verborgen. Pensioensystemen kunnen worden aangepast, er kan van alles met de inflatie gebeuren en zo zijn er nog veel meer disrupties te verwachten. Daarom is totaal niet in te schatten wat er bij de pensionering concreet in het vat zit.

Maar wat wel duidelijk kan worden gemaakt is dat elk van die 50 jaren iets van doen heeft met het uit te keren bedrag nl. 2% ervan of een daarmee samenhangend percentage, afhankelijk van de keuze die iemand kan maken vanaf 2027 qua persoonlijke beleggingstactiek.

Iemand die de Ad keurig in twee jaren afrondt kan daarmee wellicht een hoger eindbedrag realiseren dan degene die een Bachelor in zes jaren weet te bemachtigen. Toch een kwestie van rekenen, met kort door de bocht gesteld een behoorlijk verschil in op te bouwen rechten. Natuurlijk kan een Bachelor een hoger beginsalaris in het verschiet hebben, maar... die Ad’er kan al werkend en studerend ook heel snel dat niveau bereiken...

6 Uitgeven en terugbetalen

Het maken van schulden, onder meer door te (moeten) lenen, kan een scherpe levenservaring opleveren. Het is een simpele opvoedkundige les in calculeren nl. dat veel jongeren denken dat als ze maand in maand uit – zeg – 300 euro teveel uitgeven en daarmee een schuld opbouwen, het aflossen ook met 300 euro per maand mogelijk is. Fout. Het betekent namelijk dat de levens-

standaard ten opzichte van de periode van het maken van schulden met twee keer dat bedrag moet worden teruggeschroefd: 300 voor het terugbetalen en nog eens 300 om geen nieuwe schulden meer op te bouwen.

We nemen aan dat onderhand veel ouders in de lessen over zakgeld, sparen en uitgaven doen dit volledig hebben ingebouwd. Of niet?

7 Vouchers laten uitbetalen – handig en besteden

Er wordt uit alle macht door de overheid getracht om alle zaken die nu spelen rond het afbouwen van het leenstelsel, zo snel mogelijk achter zich te laten. De eerste generatie studenten in dat stelsel kregen 'studievouchers' in het vooruitzicht gesteld, te besteden na diplomering, om zo de kennis van zaken up-to-date te kunnen houden.

Het voorstel is die groep de kans te geven het bijbehorende bedrag in een keer te laten uitbetalen, eveneens te zien als een vorm van compensatie, in de vorm van een korting op de studieschuld. Als er daarna nog geld overblijft, kan het bedrag gewoon worden uitbetaald aan de betrokkenen. Hier de tekst van een OCW-bericht dienaangaande:

Als extra geldbedrag bovenop de tegemoetkoming stelt het kabinet voor de reeds bestaande studievoorschotvouchers vrij besteedbaar te maken. Bij circa 374.000 studenten wordt er een bedrag van circa 1.770 euro in mindering gebracht op hun studieschuld. Als er geen studieschuld (meer) is, zal dit bedrag worden uitgekeerd. Studenten uit de eerste vier collegejaren van het leenstelsel kregen deze vouchers na het behalen van het diploma omdat zij nog niet konden profiteren van de investeringen in de verbetering van de kwaliteit van het hoger onderwijs. Tot op heden kunnen de vouchers alleen nog worden ingezet voor een vervolgopleiding. Voorbeeld: wie zijn studie in vier jaar heeft afgerond en studeerde van studiejaar 2015-2016 tot 2019-2020, ontvangt 3.206 euro: in totaal 1.436 euro tegemoetkoming (voorkeursvariant) en circa 1.770 euro uit de studievoorschotvoucher.

8 Tip: Besteden i.v.m. inflatie of juist niet

In de discussies over de hoogte van de nieuwe basisbeurs duikt ook het begrip 'inflatie' op. Zo gaat het collegegeld elk jaar omhoog, gecorrigeerd voor de geldontwaarding. De nu voorgestelde bedragen voor thuis- en uitwonende studenten zijn lager dan voor de invoering van het leenstelsel en dat is opmerkelijk want als die beurzen van toen waren geïndexeerd, zouden het veel hogere bedragen moeten zijn.

Maar ja, aan inflatie zitten verschillende kanten. Relatief gezien worden de schulden lager, dus als iemand over een paar jaren een baan kan vinden, zullen de lonen zeker hoger liggen dan nu het geval is. Met een lage rente en de heel lange periode voor het mogen terugbetalen zal het verhoudingsgewijs simpeler worden om deze lasten te kunnen dragen. Hoe de banken omgaan met hypotheeklen is natuurlijk nog wel een punt, maar wie weet exact te voorspellen wat de huizenprijzen gaan doen, met stijgende rentes en oplopende inflatiepercentages...

Overigens zou iemand in het geval de overheid geld gaat overmaken op basis van de compensatieregeling, daarvoor eigenlijk meteen iets moeten aanschaffen... voordat zo'n bedrag als sneeuw voor de zon verdwijnt...

9 Ad en nominale studieduur

Even nog een opmerkelijk feitje. In de brief aan de TK over de plannen om de basisbeurs weer in te voeren, staat in een voetnoot het volgende: "*De studiefinancieringsrechten zijn afhankelijk van de nominale duur van de opleiding. Een associate degree kent een nominale opleidingsduur van drie jaar, waar een opleiding geneeskunde een nominale duur kent van zes jaar. In bijzondere omstandigheden kunnen er extra studiefinancieringsrechten worden toegekend.*"

Die lengte van drie jaren zou er kunnen zijn als de Ad 180 studiepunten omvat, iets wat wettelijk mogelijk is, maar in de praktijk gaat het toch slechts om twee jaren. Geen halszaak, deze vermelding, maar laat OCW a.u.b. steeds goed kijken naar de teksten, ook als het om voetnoten gaat.